

Відомості про авторів

АНТОНЮК Оксана Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, аудиту та фінансів, Університет економіки і підприємництва (29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 13, e-mail: antonuk071984@gmail.com).

ШЕВЧУК Ярослав Васильович – доктор економічних наук, професор кафедри обліку, аудиту та фінансів, Університет економіки і підприємництва (29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 13, e-mail: uniepkm@gmail.com).

ANTONIUK Oksana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Accounting, Auditing and Finance, University of Economics and Entrepreneurship (29013, Khmelnytskyi, 13, Heroiv Maidanu Str., e-mail: antonuk071984@gmail.com).

SHEVCHUK Yaroslav – Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Accounting, Auditing and Finance, University of Economics and Entrepreneurship (29013, Khmelnytskyi, 13, Heroiv Maidanu Str., e-mail: antonuk071984@gmail.com).

УДК 331.5:338.24

DOI: 10.37128/2411-4413-2023-1-3

**ВПЛИВ
ІННОВАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ НА
ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕН-
ТОСПРОМОЖНОСТІ
СІЛЬСЬКО-
ГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

ГОНЧАРУК І.В.,
*доктор економічних наук, професор кафедри
економіки та підприємницької діяльності,
проректор з науково-педагогічної, наукової
та інноваційної діяльності*

ТОМАШУК І.В.,
*доктор філософії з економіки, старший викладач
кафедри економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

У статті досліджено вплив інноваційних заходів на ефективність сільськогосподарського виробництва. Зауважено, що сучасний розвиток суспільства потребує впровадження інноваційно-інвестиційної моделі ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств, що забезпечить комплексний інноваційний розвиток суб'єктів господарювання. Наголошується на тому, що інноваційний продукт є втіленням найвищих технологічних рівнів та характеризується більш якісними споживчими властивостями товарів, робіт і послуг у порівнянні з попередніми аналогами. Зазначено, що нововведення, новизна та інвестиції є визначальною складовою інноваційної діяльності в умовах ринкових трансформацій економіки. Визначено, що отримання конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств у майбутньому залежить від впровадження у господарську діяльність стратегічних інновацій, що являють собою нововведення випереджувального характеру. Досліджено, що впровадження інновацій слугує рушійною силою соціально-економічного прогресу та є основою конкурентоспроможності аграрного бізнесу. Також інновації забезпечують ресурсозбереження, спонукають підвищенню продуктивності праці, бо ґрунтуються на використанні новітніх підходів у теорії та практиці господарювання сучасних учасників економічного ринку. Встановлено, що ресурсозбереження в агропромисловому комплексі – це науково обґрунтоване споживання та економія природних,

технологічних, енергетичних, матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів.

Наведено матрицю особливостей інноваційного процесу в сільськогосподарському виробництві. Представлено інноваційну систему виробництва з використанням відкритих інновацій. Доведено, що концепція державного управління розвитком інноваційної діяльності складових агропромислового бізнесу має бути спрямована на створення партнерства між державою, бізнесом та науковими установами. Встановлено, що основним напрямком підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності розвитку підприємств агропромислового комплексу має стати впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій на основі застосування методів цифрової економіки. Зроблено висновки, що інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств спрямований на динамічний шлях ефективного розвитку суб'єктів господарювання, галузі, підприємницької діяльності загалом і, на цій основі, забезпечує економічні (зниження собівартості продукції), соціальні (підвищення рівня життя людей) та екологічні ефекти (поліпшення навколишнього середовища).

Ключові слова: інновації, технології, стратегія, потенціал, інвестиції, SWOT-аналіз, система, конкурентоспроможність, проєкт.

Табл.: 2. Рис.: 7. Літ.: 18.

INFLUENCE OF INNOVATIVE PROCESSES ON INCREASE OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

HONCHARUK Inna,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical, Scientific and Innovative Activities

TOMASHUK Inna,

PhD of Economics, Senior Lecturer of the Department of Economics and Entrepreneurship, Vinnytsia National Agrarian University (Vinnytsia)

The article examines the influence of innovative measures on the efficiency of agricultural production. It was noted that the modern development of the society requires the implementation of an innovative and investment model of effective activity of agricultural enterprises, which will ensure comprehensive innovative development of economic entities. It is emphasized that the innovative product is the embodiment of the highest technological levels and is characterized by higher quality of consumer properties of goods, works and services in comparison with the previous analogues. It is noted that innovation, novelty and investment are the defining component of innovative activity in the conditions of market transformations of the economy. It was determined that obtaining competitive advantages of agricultural enterprises in the future depends on the introduction of strategic innovations in economic activity, which are innovations of an anticipatory nature. It has been studied that the introduction of innovations serves as the driving force of socio-economic progress and is the basis of the competitiveness of agrarian business. Innovations also ensure resource conservation, encourage increased labor productivity, because they are based on the use of the latest approaches in the theory and practice of management of modern economic market participants. It has been established that resource conservation in the agro-industrial complex is scientifically based consumption and saving of natural, technological, energy, material, labor, financial and other resources.

A matrix of features of the innovative process in agricultural production is given. An innovative production system using open innovations is presented. It is proven that the concept of the state management of the development of innovative activities of components of agro-industrial business should be aimed at creating a partnership between the state, business and scientific institutions. It was established that the main direction of increasing the economic efficiency and competitiveness of the development of enterprises of the agro-industrial complex should be the introduction of innovative

resource-saving technologies based on the application of digital economy methods. Conclusions were made that the innovative development of agricultural enterprises is aimed at the dynamic path of the effective development of economic entities, the industry, entrepreneurial activity in general and, on this basis, provides economic (reduction of the cost of production), social (increase in the standard of living of people) and environmental effects (improvement environment).

Key words: innovations, technologies, strategy, potential, investments, SWOT analysis, system, competitiveness, project.

Tabl.: 2. Fig.: 7. Ref.: 18.

Постановка проблеми. Пріоритетом економічного розвитку України є високотехнологічні та конкурентоспроможні підприємства, що складатимуть основу інноваційного рівня національної економіки, розвиненого інституційного підприємницького середовища, ефективного використання людських ресурсів та формування конкурентних переваг у всіх секторах національної економічної системи.

Необхідною умовою ефективної діяльності підприємств в економічній системі є винайдення у бізнес-середовищі можливостей щодо запровадження систематичних і цілеспрямованих інновацій, що дають нові та різноманітні перспективи. Запровадження у виробничий процес інновацій складає основу інноваційної діяльності підприємств. Результати такої діяльності визначають вектори майбутнього розвитку підприємства, збагачують і вдосконалюють виробничо-господарські процеси, що сприяє зародженню нових підходів до задоволення потреб ринку.

Провідна роль у розвитку інноваційної діяльності підприємств належить функції управління інноваційною діяльністю, що також сприятиме ефективному розвитку інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання. Такий підхід забезпечить ефективне здійснення системного, цілеспрямованого планування, розробки, впровадження та використання інновацій.

Сільське господарство є ключовою бюджетоутворюючою галузю економіки України, тому впровадження інновацій у сільськогосподарське виробництво є першочерговим пріоритетом інноваційного розвитку підприємницької діяльності і лежить в основі конкурентних переваг національної економіки України. Однією із головних передумов стабільного та сталого розвитку національної економіки є підвищення активності інноваційної діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив інновацій на розвиток національної економіки є предметом дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, практиків, таких як: Лаврук В.В. [11], Міжуй А.С., Сімченко Н.О. [12], Нестеренко В.Ю., Мороз А.Р., Болотова Т.М. [13], Нісходовська О.Ю. [14], Правдюк М.В. [16] та інших.

Запровадження інновацій у діяльність сільськогосподарських підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності, становлення інтеграційних зв'язків у галузях АПК висвітлено у наукових працях Калетніка Г.М., Козяр Н.О. [10], Балабанової Л.В. [1], Величко О.М. [2], Гурочкіної В.В. [4], Дащенко Н.М. [5], Дорош-Кизим М.М., Дадак О.О., Гачек Т.С. [6], Думанської І.Ю. [8] та інших. Однак дана проблема є недостатньо вивченою і потребує подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – простежити вплив

інновацій на економічний розвиток сільськогосподарських підприємств та охарактеризувати роль державного управління у становленні інноваційних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із факторів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції є впровадження ресурсозберігаючих технологій та інновацій. Стратегія ресурсозбереження передбачає збільшення частки ресурсозберігаючих технологій та розвиток методів аналізу, прогнозування, оптимізації та стимулювання раціонального використання ресурсів, що дозволить більш ефективно використовувати всі наявні бізнес-можливості [13, с. 134]. Крім того, перспективний розвиток будь-якого підприємства значною мірою залежить від запровадження інновацій.

Інновації – це економічна категорія науково-технічного прогресу, яка забезпечує якісні зміни функціональних можливостей підприємств і ринкових переваг сучасного виробництва з урахуванням диференційованого впливу галузево-технологічної специфіки. Проблема інновацій є найважливішою і найскладнішою серед інших проблем, що постають перед аграрним бізнесом, тому як у вітчизняній, так і у світовій літературі характерні багатогранні погляди на сутність поняття «інновації», які є складовою «інноваційної системи» [2].

Елементами системи підтримки інноваційної діяльності є інноваційно-виробничі структури, організаційно-економічні механізми реалізації, технічні прийоми й засоби. Своєю чергою, система підтримки інноваційної діяльності використовує продукти наукової сфери і складається з науково-виробничої, кадрової, фінансової, інформаційної та впроваджувальної системи [11, с. 14]. На рис. 1 представлена еволюція поняття «інноваційна система».

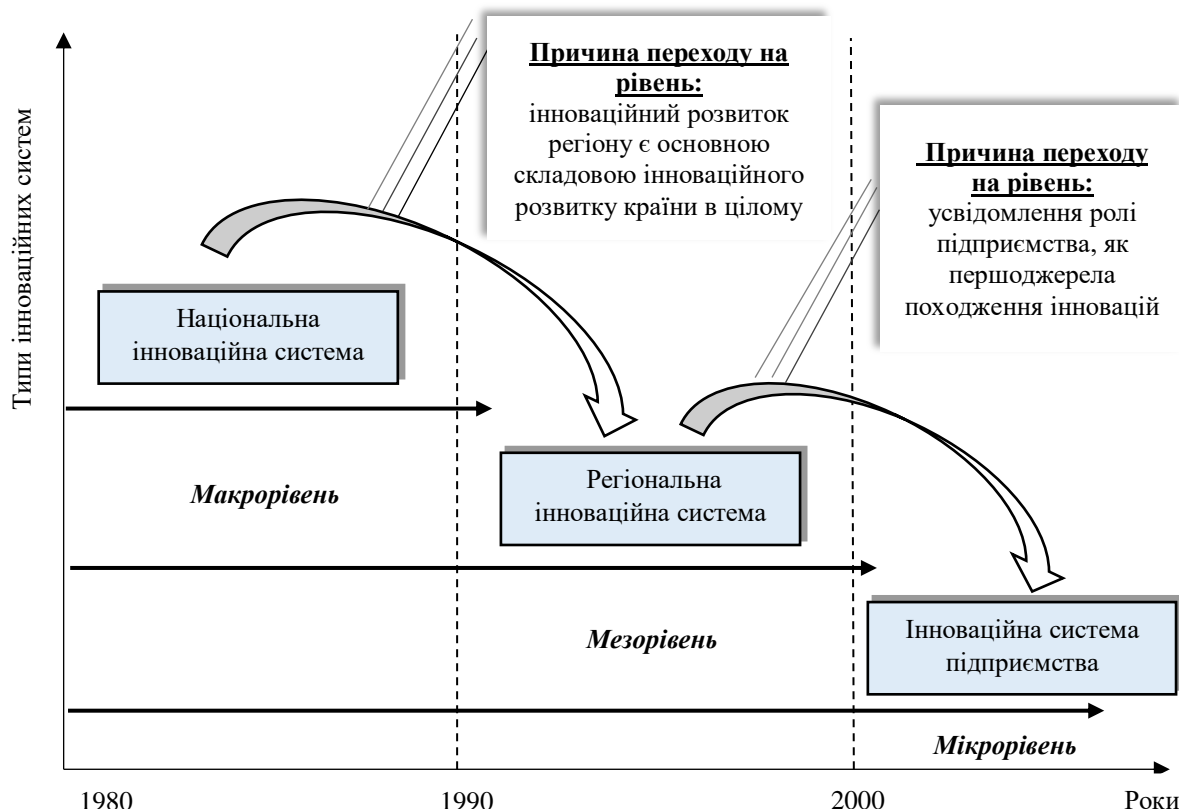

Рис. 1. Еволюція поняття «інноваційна система»

Джерело: сформовано за результатами досліджень

На формування, розвиток та ефективність системи інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств впливають організаційні, економічні, науково-технічні, соціальні, екологічні та природні фактори.

Місія системи підтримки інноваційної діяльності – забезпечення умов для сталого соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств на основі переважного використання інтелектуального потенціалу, створення, поширення та впровадження нових знань, втілених в інноваціях, з метою підвищення якості життя населення [11, с. 15]. Ці особливості інноваційних процесів стикаються з великою кількістю перешкод на шляху їх використання в агропромисловому виробництві. Ці перешкоди включають:

- низький попит на інноваційні розробки серед виробників на внутрішньому ринку;
- чітко не сформована державна інноваційна політика;
- низька підтримка та стимулювання підприємств з боку держави для здійснення інноваційної діяльності;
- обмежені фінансові можливості сільськогосподарських підприємств [2].

У цьому контексті, ефективність використання та динаміка розвитку інноваційної сфери стали вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності економіки та багато в чому визначають місце кожної країни у світі. В Україні існує чимало проблем, які перешкоджають ефективному використанню її інноваційного потенціалу: низький рівень фінансового забезпечення інноваційного сектору; нерівномірність розподілу інновацій по регіонах; неефективне використання наявного наукового потенціалу; відсутність належної бази та відповідності міжнародним стандартам правової охорони інтелектуальної власності [13, с. 136]. Крім того, військова агресія РФ проти України завдала значних збитків аграрному сектору. Агресор заподіяв велику шкоду земельним ресурсам – мінне забруднення, що потребує рекультивациі земель, пошкоджених снарядами, окопами та рухом військової техніки. Але найбільших пошкоджень внаслідок війни зазнала сільськогосподарська техніка.

За умов ефективної реалізації всіх основних складових інноваційного потенціалу (наукового, виробничо-технологічного, маркетингового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, інформаційного та ін.) підприємство зміцнює свої позиції на ринку та досягає сталого розвитку. Систему забезпечення інноваційного потенціалу необхідно будувати на основі принципів системності, своєчасності, безперервності, плановості, законності, цілеспрямованості, економічної доцільності, диверсифікованості та контролю (рис. 2) [4, с. 55].

Планування та прогнозування інноваційної діяльності, регулювання процесів упровадження завершених науково-технічних розробок є одними з найважливіших сучасних напрямів інноваційної діяльності. Фахівці створених впроваджувальних інноваційних формувань мають стати розробниками інноваційних проєктів, прогнозів, виступати ініціаторами прийняття цільових програм [3, с. 168]. Останнім часом особливого значення набуває економічне стимулювання інновацій виключно в сільському господарстві. Воно має охоплювати всі етапи інноваційного процесу: від народження ідеї та проведення дослідження до освоєння його результатів виробництвом та отримання ефекту в задоволенні взаємного інтересу дослідників і сільськогосподарських товаровиробників [18, с. 57].

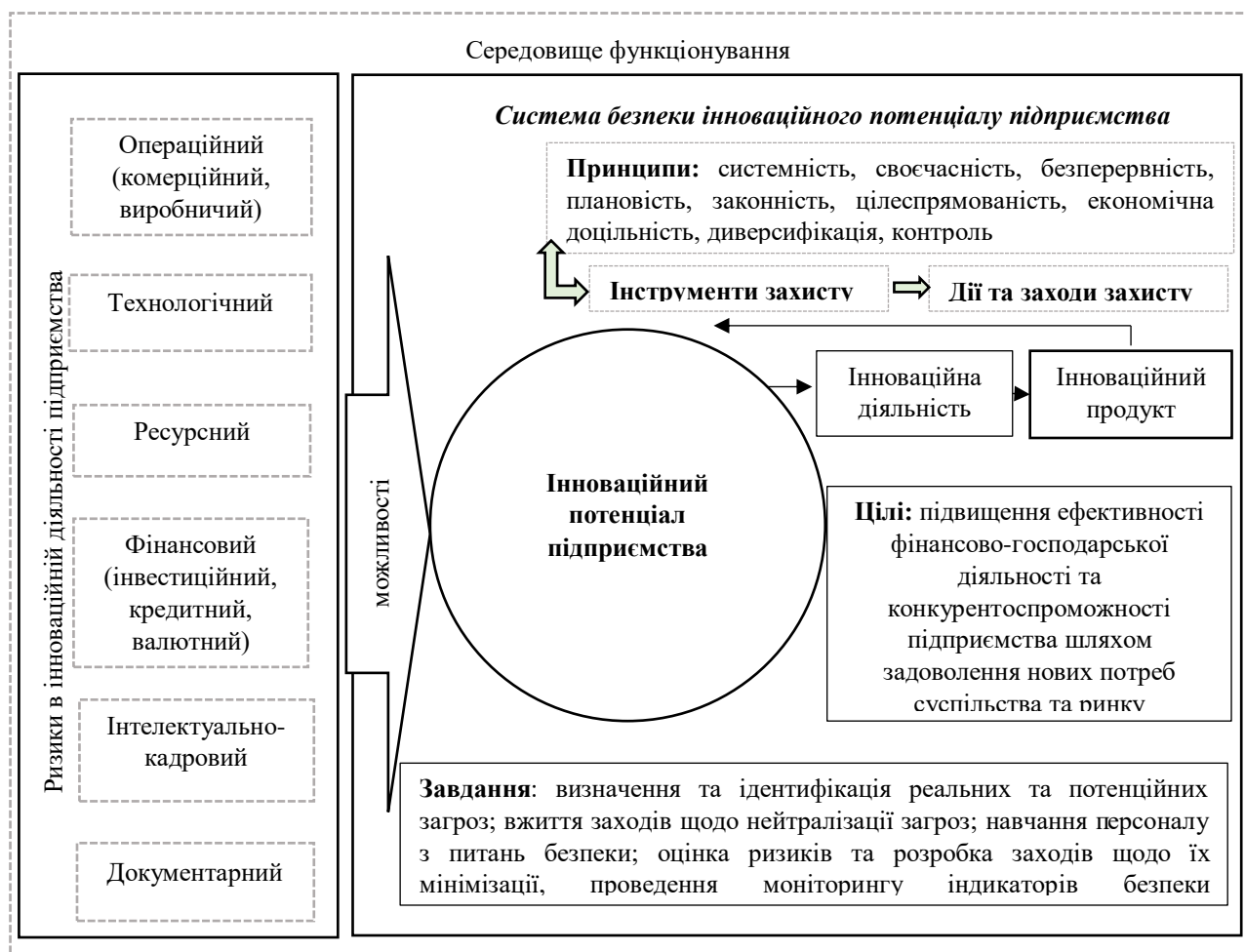

Рис. 2. Схема реалізації системи безпеки інноваційного потенціалу сільськогосподарського підприємства

Джерело: сформовано на основі [4, с. 55]

Задля стимулювання технологічного та технічного розвитку сільського господарства необхідно надавати дотації організаціям-розробникам інновацій на проєктування та виготовлення дослідних зразків, сільськогосподарським товаровиробникам при придбанні нової техніки та обладнання протягом перших трьох років їх виготовлення – у розмірі 25% ціни підприємства-виробника. Нині економічні заходи державної підтримки інноваційної діяльності включають створення фінансово стійкої системи страхування інвестицій в інноваційні проєкти, розширення переліку страхових послуг, компенсацію частини страхових платежів зі страхування інноваційних ризиків коштом державного бюджету [11, с. 18]. З метою підтримки розвитку інноваційної системи страхування ризиків в Україні, важливо запроваджувати спеціалізовані венчурні фонди, які мають функціонувати за підтримки держави. У даному контексті, було б доцільним, щоб страхові фонди виступали гарантом із боку держави з метою повернення ймовірних збитків учасникам страхового випадку. Крім того, варто запровадити механізми відшкодування державних коштів, що були використані на саму організацію усієї системи страхування інноваційної діяльності.

Сьогодні аграрні технології у світі вирішують надзвичайно глобальні завдання. Штучне м'ясо, вертикальні ферми, виведення нових сортів рослин –

усе це вимагає значних фінансових інвестицій. У сфері селекції рослин загальносвітовий показник витрат на інновації – не менше 15% від обороту. Компанія Corteva Agriscience, що спеціалізується на продуктах і технологіях для агробізнесу протягом останніх двох років, інвестувала понад \$2 млрд в цифрові розробки: гроші були витрачені на науково-дослідну роботу, обладнання лабораторій і диджиталізацію – оцифрування інформації про стан справ у господарстві [9].

Специфіка інноваційної діяльності в аграрних підприємствах, як і в сільському господарстві загалом, полягає в тому, що перші етапи інноваційного процесу – дослідження і розробки – здійснюються в спеціалізованих наукових установах, а розробка інновацій здійснюється безпосередньо в аграрних підприємствах. Для забезпечення ринкової орієнтації інноваційних розробок, тобто їх відповідності вимогам ринку, необхідно:

- здійснити маркетингове дослідження, результати якого будуть використані для формування тематики науково-дослідної роботи;
- сконцентрувати зусилля на пріоритетних напрямках досліджень;
- проводити комплексні розробки – відпрацьовувати всі елементи технології, включаючи сорт, утримання ґрунту, захист від шкідників і хвороб;
- реалізовувати інноваційні проєкти нових технологій;
- дати економічну оцінку новим сортам і технологіям для обґрунтування їх використання сільськогосподарськими підприємствами [16].

Інноваційні процеси не володіють автоматизмом дії навіть в умовах ринкових відносин. Вони потребують як макрорегулювання (на державному рівні), так і мікрорегулювання (на рівні окремого суб'єкта господарювання) [2]. Сьогодні це досить важливо, адже у сфері управління інноваційною діяльністю склалися не надто сприятливі умови. У табл. 1 представлено матрицю особливостей інноваційного процесу в агропромисловому виробництві.

Таблиця 1

Матриця специфічних рис інноваційного процесу в агропромисловому виробництві

Особливості агропромислового виробництва	Характерні риси інноваційного процесу				
	Високий ризик	Висока вартість створення інновацій	НДДКР є відокремленим етапом діяльності	Залежність від попиту на інновації	Продуктові інновації
Виробничий ризик	М	М			
Галузеві, регіональні, технологічні особливості		М	Д		
Віддаленість від наукових центрів, просторова розосередженість			Д		
Тривалий цикл науково-дослідних робіт	М				
Значна частка малих форм аграрного виробництва	М		Д	П	
Дефіцит власних фінансових ресурсів	М	М		П	
Низький інноваційний потенціал	М		Д	П	
Низький інноваційний попит				П	
Виробництво стандартної продукції					О

М – мультиплікативний ефект, який протидіє активізації інноваційного процесу;

Д – додаткова потреба в інноваційних центрах продукування інновацій;

П – зниження попиту на інновації в АПК;

О – обмеженість інновацій в АПК

Джерело: сформовано на основі [8, с. 169]

Сутність інноваційної моделі економічного розвитку полягає у поєднанні інноваційних пріоритетів, різноманітних систем мотивації, перспективних стратегій розвитку, чітких механізмів, векторів та структур, що направлені на генерування інноваційного типу розвитку національної економіки.

На рис. 3 представлено модель управління інноваційним розвитком сільськогосподарського підприємства.

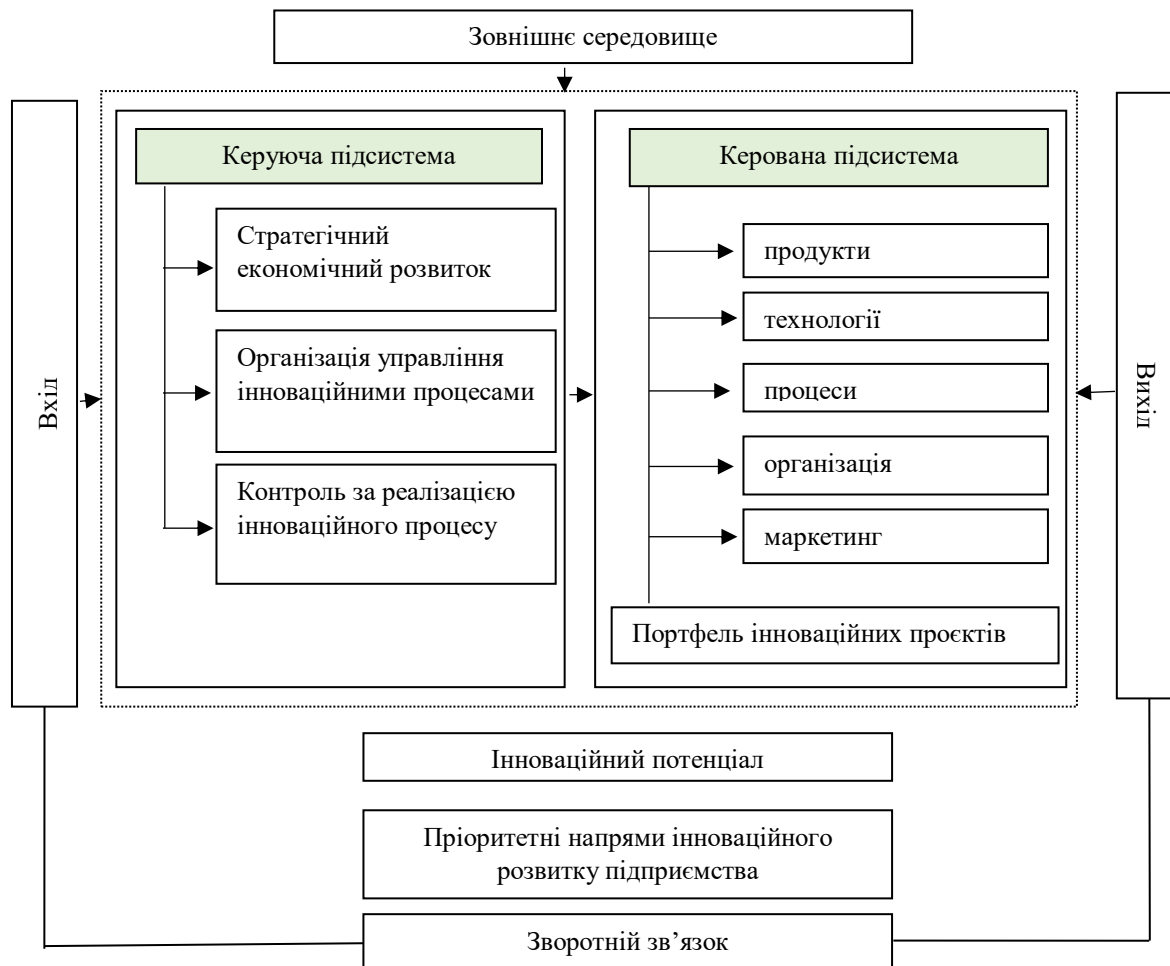

Рис. 3. Модель управління інноваційним розвитком сільськогосподарського підприємства

Джерело: сформовано за результатами досліджень

Темп приросту ефективності виробництва продукції від використання інноваційної технології, який відображає випередження темпів приросту виробництва продукції над темпами приросту витрат можна виразити за допомогою розрахункової комбінації, яка дорівнює [12]:

$$E_3 = \left[\frac{A_1 \times \Pi_1}{C_1} \div \frac{A_0 \times \Pi_0}{C_0} - 1 \right] \times 100 = \left[\frac{A_1}{A_0} \div \frac{C_1}{C_0} - 1 \right] \times 100 = \frac{(A_1 \div A_0) \times C_0 - C_1}{C_1} \times 100 = \frac{E_c}{C_1} \times 100, \quad (1)$$

де Π_0 , Π_1 – ціна одиниці продукції до впровадження інновацій і після, грн;

A_0 , A_1 – обсяг виробництва конкретних видів продукції до впровадження інновацій і після;

C_0 , C_1 – собівартість конкретних видів продукції до впровадження інновацій і після, грн;

E_c – зниження собівартості (відносна економія собівартості за

розрахунковий період часу використання інновацій, грн).

Якщо значення даного показника більше за одиницю – це свідчить про ефективність інноваційної технології для підприємства.

Відсоток зниження собівартості від впровадження інновацій розраховується за наступною формулою:

$$C_1 = (E_c / (C_1 + T_c)) \times 100. \quad (2)$$

Приріст додаткової вартості шляхом відносної економії собівартості вирощування сільськогосподарської продукції в результаті впровадження інновацій дорівнює:

$$\Delta ДВ_1 = E_1 \times ((C_1 \times A_0) / C_0). \quad (3)$$

Не викликає сумніву, що інноваційна діяльність є важливою складовою прискорення розвитку сільськогосподарської галузі. Інноваційні процеси у сільському господарстві мають певні особливості, пов'язані із його специфікою, а саме: наявністю живих організмів, сезонністю та підвищеними ризиками, залежністю від природно-кліматичних умов тощо.

У сільському господарстві Вінницької області темпи обсягів виробництва за січень-грудень 2021 року значно зросли, що в порівнянні з аналогічним періодом 2020 року складають 122,2% в тому числі по сільськогосподарських підприємствах – 128,8%, в господарствах населення – 104,9%. У галузі рослинництва темпи виробництва продукції за січень-грудень 2021 року також мають висхідний характер, що в порівнянні до аналогічного періоду 2020 року складають 135,7% в тому числі по сільгосппідприємствах – 147,0%, господарствах населення – 109,8%. У тваринництві темпи виробництва продукції за звітний період складають 98,8%, в тому числі по сільгосппідприємствах – 100,2%, господарствах населення – 94,0%. Питома вага Вінницького регіону за 2021 рік в загальнодержавному виробництві сільськогосподарської продукції складає 8,5 % [7].

Аграрний сектор Вінницької області за підсумками 2021 року займає перше місце за обсягами виробництва продукції сільського господарства, за обсягами виробництва продукції сільського господарства на одну особу, за виробництвом (реалізацією) м'яса та за чисельністю поголів'я птиці. Також, Вінниччина лідирує серед регіонів України за обсягами виробництва зернових культур, цукрових буряків та плодоягідної продукції. Друге місце – за виробництвом молока та чисельністю поголів'я корів. У 2021 році по всіх категоріях господарств Вінниччини вироблено 6811,2 тис. т зернових та зернобобових культур у початково-оприбуткованій вазі. Середня урожайність складає 75,6 ц/га, що на 27,9 ц/га більше за 2020 рік. У тому числі намолочено 1841,8 тис. т пшениці, що на 33,2% більше ніж 2020 року, середня урожайність склала 56,7 ц/га (+ 13,0 ц/га до 2020 року). Кукурудзи на зерно намолочено 4467,0 тис. т при середній урожайності 97,3 ц/га, що на 44,2 ц/га більше ніж 2020 року [7].

З метою покращення ефективності ведення сільськогосподарського виробництва, особливий науковий інтерес становлять питання відкритих інноваційних бізнес-моделей та відкритих інноваційних стратегій. Адже відкритість інноваційних бізнес-моделей посилює роль екосистем, платформ,

спільнот та інших мережових форм організації в стратегічному управлінні. Відкриті інновації означають, що підприємства використовують зовнішні ідеї та технології й надають невикористані власні ідеї іншим суб'єктам господарювання [5, с. 107]. Модель відкритих інновацій поєднує інновації зі стратегією підприємства та організаційними питаннями (рис. 4).

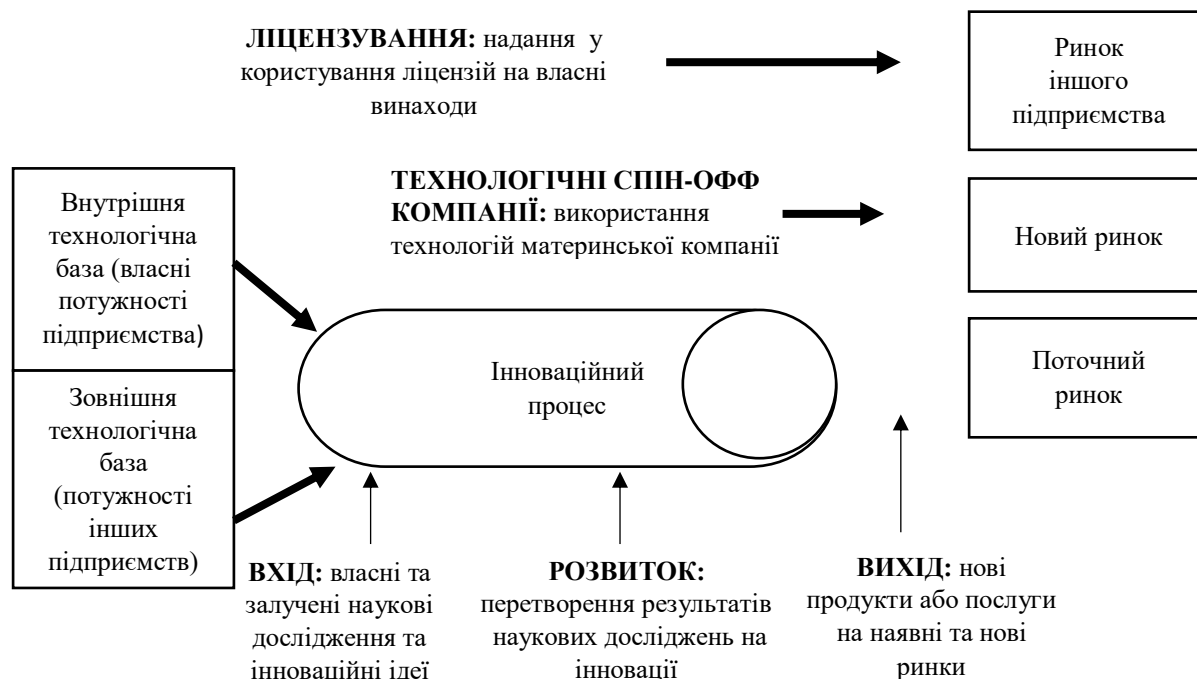
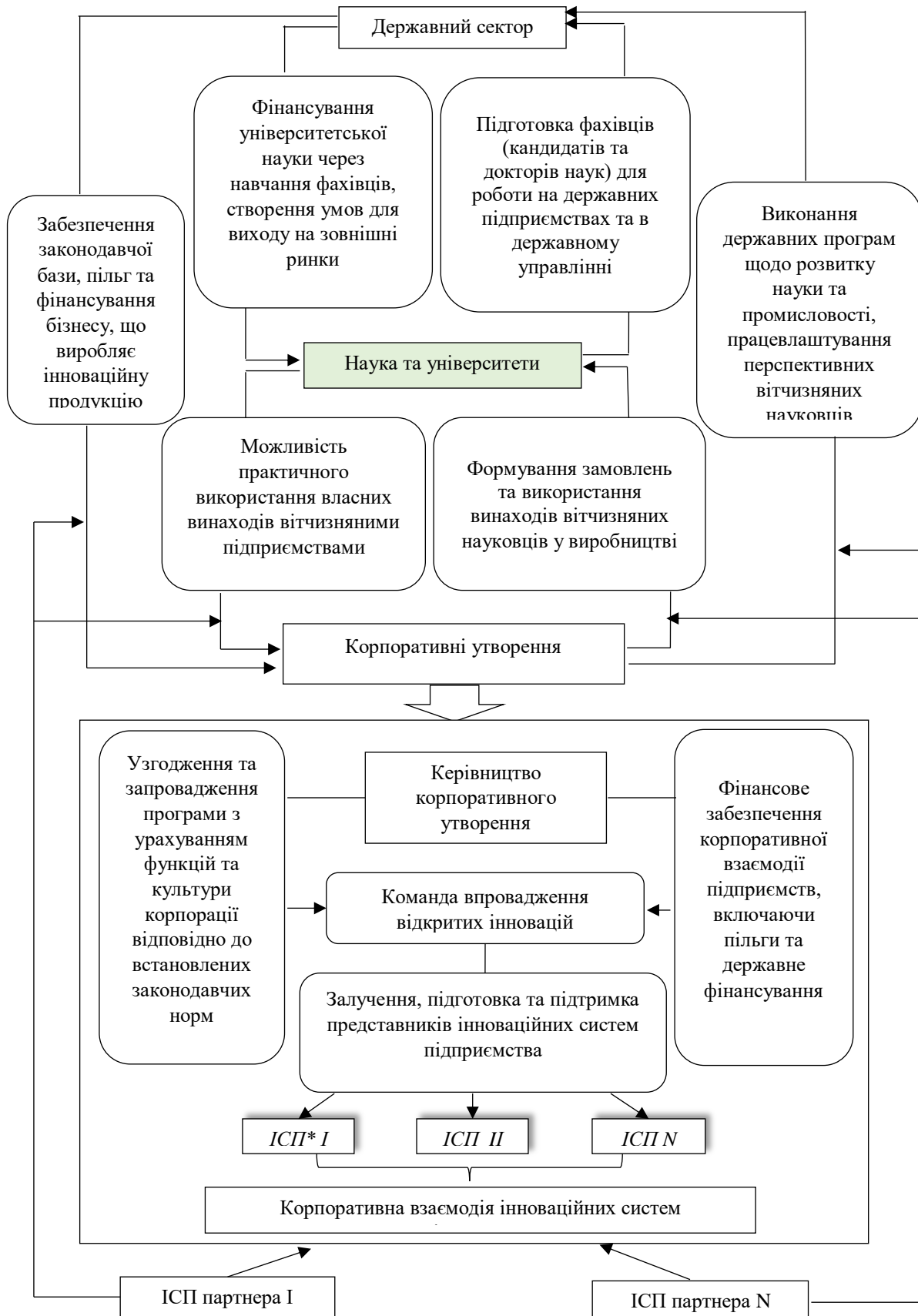

Рис. 4. Інноваційна система, яка використовує відкриті інновації
Джерело: сформовано за результатами досліджень

Крім того, особливого значення набуває актуалізація інноваційних процесів, які можуть забезпечити необхідний розвиток аграрної економіки, отримання стабільного прибутку, сприяти накопиченню капіталу для розширення виробництва, що, своєю чергою, впливає на експортний потенціал аграрних підприємств України. На рис. 5 представлено структуру взаємодії основних учасників інноваційних процесів для реалізації моделі відкритих інновацій.

Загалом сільське господарство є однією з найбільш наукомістких галузей АПК і особливо гостро потребує розвитку консалтингових послуг. Враховуючи специфіку галузі, яка полягає у тривалому створенні нових сортів і порід, доцільно організувати спеціалізовані регіональні інноваційні служби, у структурі яких необхідно передбачити три основні напрями діяльності: інноваційний маркетинг, консалтинг та інноваційний дизайн. Інноваційні служби доцільно створювати при наукових установах і навчальних закладах аграрного профілю, щоб вони не вимагали великих штатів – консультуванням і проектуванням можуть займатися за договорами ті ж науковці, які ведуть розробки [16]. Пріоритетний напрям виконання інформаційно-консультаційних робіт має ґрунтуватись на інноваційному обслуговуванні клієнтів в особі сільськогосподарських підприємств у тісній співпраці з науковими установами. Однією з умов такої співпраці є необхідність виплачувати винагороду виконавцям за використання розробок.

*ICP- інноваційна система підприємства

Рис. 5. Структура взаємодії основних учасників інноваційних процесів для впровадження моделі відкритих інновацій

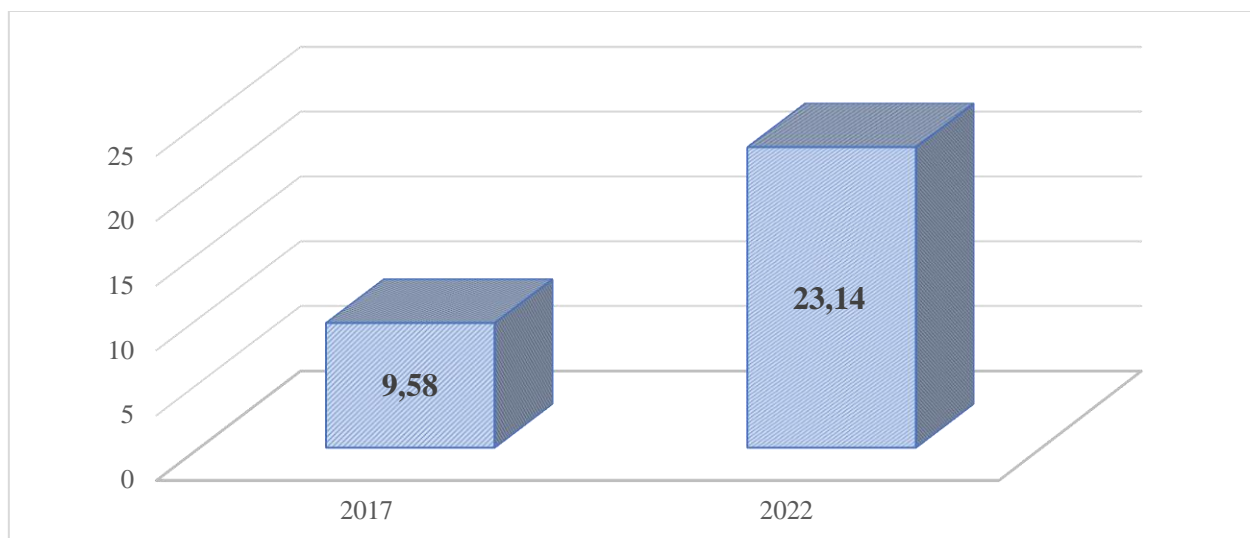
Джерело: сформовано за результатами досліджень

З метою підвищення інноваційної активності в сільськогосподарських підприємствах необхідно на державному рівні створити сприятливі організаційно-економічні умови для функціонування інноваційної економіки [16]. На думку Калетніка Г.М., проблема інвестування в інноваційну діяльність сільського господарства має вирішуватися комплексно, із залученням усіх механізмів формування його інвестиційної привабливості, інвестиційних ресурсів, зниження ризиків, а головне – формування власних джерел фінансування інвестицій суб'єктів усіх форм господарювання [10, с. 87].

На сьогодні основними видами прогресивних технологій, які впроваджуються у вітчизняному сільськогосподарському виробництві, є: ґрунтозахисні системи обробітку, насіннєвий матеріал (нові сорти, гібриди тощо), органічне землеробство, технології землеробства No-till (система «прямого посіву»), використання біопестицидів, біодобрив, новітні машини та обладнання, котельні на альтернативному паливі, біогазові установки, маркетингові технології (зокрема, організація власних точок продажу виробленої продукції, участь у ярмарках і виставках тощо) та ін. [14, с. 285].

Останніми роками впровадження інформаційних технологій у сільське господарство призвело до коректив у обробці сільськогосподарських культур та облаштуванні полів. Технології докорінно змінили уявлення про сільське господарство, зробивши його більш прибутковим, ефективним, безпечним і простим. Серед найкращих нових технологій у сільському господарстві є: ГІС-технології у сільському господарстві та GPS сільське господарство; супутникові знімки; дрони та інші аерофотознімки; інформаційні технології для сільського господарства та онлайн-дані; об'єднання наборів даних [17].

У цьому контексті перехід до шостого технологічного укладу пов'язаний насамперед з якісною трансформацією економічної структури господарювання [5, с. 107]. Використання відкритих інновацій стає конкурентною перевагою суб'єктів господарювання. На рис. 6 представлено показники зростання ринку «розумного сільського господарства» у світі.

**Рис. 6. Динаміка росту ринку smart agriculture у світі
(місткість ринку, млрд \$ США)**

Джерело: сформовано на основі [15]

Як наслідок, сучасні агровиробники отримують значні переваги від постійного розвитку інформаційних технологій у сільському господарстві. Ці переваги включають зменшення споживання води, поживних речовин і добрив, зменшення негативного впливу на навколишню екосистему, зменшення хімічного стоку в місцеві підземні води та річки, підвищення ефективності господарської діяльності, зниження цін і багато іншого [17]. Завдяки сучасним інноваціям аграрний бізнес стає економічно вигідним, обґрунтованим і сталим.

Не виникає сумніву, що майбутнє аграрної галузі нерозривно пов'язане з розвитком ІТ-технологій, впровадженням унікальних технологій та інновацій, автоматизацією всіх процесів. Вже сьогодні великі агрохолдинги починають проводити супутниковий моніторинг онлайн, використовувати системи точного землеробства, картографування, використовувати GPS-навігацію, дрони, впроваджувати мережі метеостанцій, квадрокоптерів, власні дослідницькі центри [6, с. 125]. Але, на жаль, більшість українських сільгоспвиробників ще тільки на порозі впровадження інновацій.

Перспектива ефективного розвитку підприємства значною мірою залежить від функції планування. Головна мета цієї функції полягає у здійсненні планових розрахунків. Деталізація планових показників пришвидшує перспективи інноваційної діяльності підприємства, адже вони базуються на розрахунку оптимальної кількості ресурсів, де конкретно прописуються окремі підрозділи та виконавці, встановлюються чіткі терміни виконання проєктів, окремих робіт та запланованих програм. На рис. 7 наведено варіанти можливих сценаріїв розвитку сільськогосподарських підприємств на середньо- та довгостроковий горизонти.

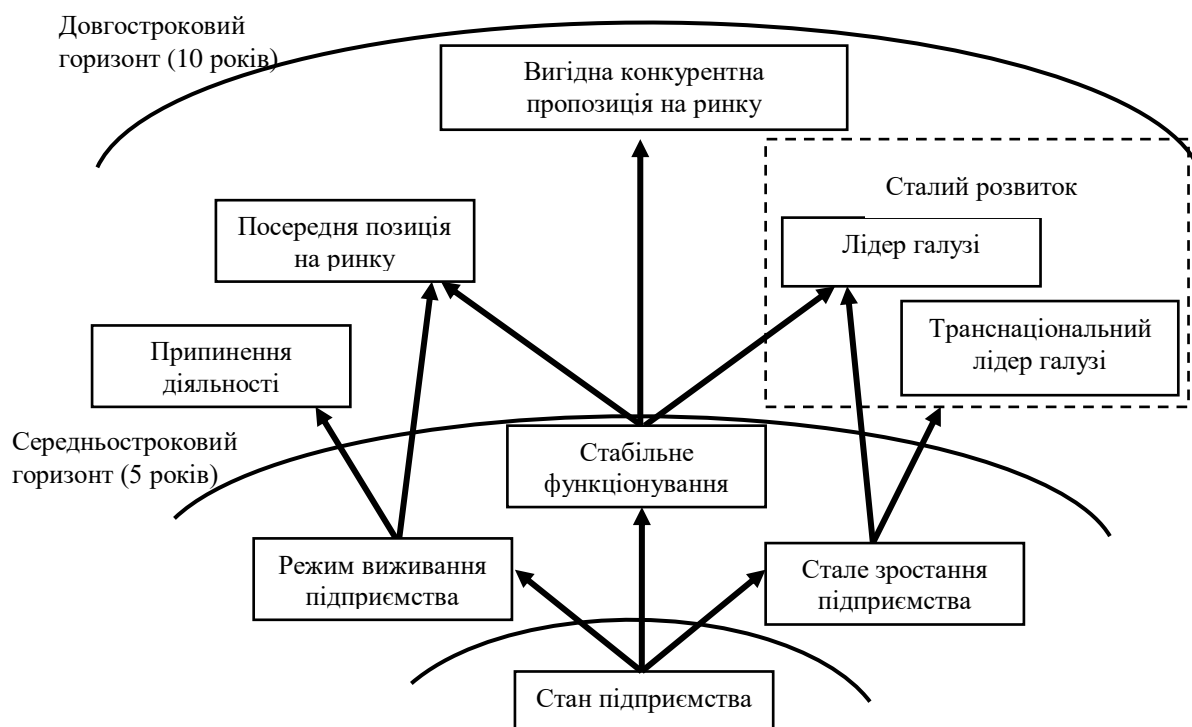

Рис. 7. Альтернативи можливих сценаріїв розвитку для сільськогосподарських підприємств для середньо- та довгострокового горизонтів

Джерело: сформовано за результатами досліджень

Як ефективний засіб аналізу поточного впливу зовнішнього середовища на діяльність АПК, використовують так званий SWOT-аналіз. SWOT-аналіз – сила (strength), можливості (opportunities), слабкість (weakness), загрози (threats) – являється популярним підходом, який дозволяє провести вивчення зовнішнього та внутрішнього середовища. Такий аналіз необхідно проводити для того, щоб визначити та нарощувати потужність і уникати можливості небезпеки [1, с. 66]. У табл. 2 представлено матрицю відповідності оцінки наявності суттєвого впливу факторів SWOT-аналізу на стан сільськогосподарських підприємств Вінницької області. Серед сильних сторін розглядаємо достатність адекватних фінансових джерел, запровадження унікальної та передової технології; слабкими факторами є нестача фінансування, висока собівартість продукції; можливості включають доступність ресурсів; загрозами є чутливість до нестабільності зовнішніх умов бізнесу та уповільнення ринкового зростання.

Таблиця 2

Матриця відповідності оцінки наявності суттєвого впливу факторів SWOT-аналізу на стан сільськогосподарських підприємств Вінницької області

Стан підприємства	Наявність суттєвого впливу на стан підприємств						
	S1	S2	W4	W6	O7	T10	T12
Режим виживання	0	0	0	0	0	0	0
Стабільне функціонування	1	1	1	0	1	0	0
Стале зростання	1	1	1	1	1	0	1
Припинення діяльності	1	1	0	0	0	0	0
Посередня позиція на ринку	1	1	0	0	1	0	0
Вигідна конкурентна позиція на ринку	1	1	1	1	0	1	1
Лідер галузі	1	1	1	0	1	1	1
Транснаціональний лідер галузі	1	1	1	1	1	1	1

Джерело: сформовано за результатами досліджень

Сьогодні світовий агропромисловий сектор трансформується у потужний наукомісткий сектор виробництва. Тому, підвищення конкурентних переваг вітчизняних сільськогосподарських підприємств є важливим напрямком та має ґрунтуватись на запровадженні інноваційної діяльності в сільському господарстві України. Ефективне використання інноваційного потенціалу допоможе сільськогосподарському підприємству уникнути економічної кризи та сприятиме зростанню конкурентоздатності його на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Висновки. Забезпечення раціонального використання ресурсів та задоволення потреб ринку в екологічно чистій продукції є головною метою інновацій в аграрному секторі.

Задля стимулювання інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах існує потреба у підтримці сприятливих організаційно-економічних умов функціонування інноваційної економіки зокрема на

державному рівні. Держава має взяти на себе відповідальність щодо забезпечення пільгового кредитування сільськогосподарських підприємств, які запроваджують у виробництво інноваційні розробки. Крім того, необхідно врегулювати на законодавчому рівні ліцензійну діяльність у сфері інтелектуального бізнесу. Потужною підтримкою для агровиробників має стати здійснення грантових компенсацій за впровадження інноваційних технологій.

Завдяки розробленим програмам розвитку аграрного сектору, можливий прискорений перехід сільськогосподарського виробництва на нові інтенсивні технології. Підготовка та впровадження інноваційних проєктів у підприємствах агропромислового комплексу можливе за умов забезпечення тісної співпраці наукового потенціалу галузі, органів влади та суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л.В. SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій : навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 301 с.
2. Величко О.М. Особливості інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3386> (дата звернення: 03.01.2023).
3. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 334 с.
4. Гурочкіна В.В. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 5 (21). С. 51–57.
5. Дащенко Н.М. Впровадження моделі відкритих інновацій для підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 3 (77)-1. С. 105–110.
6. Дорош-Кизим М.М., Дадак О.О., Гачек Т.С. Інновації в аграрному секторі України в контексті розвитку європейської економіки інтеграції. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 19 (81). С. 123–128.
7. Довідка про соціально-економічний розвиток Вінницької області січень-грудень 2021 року. URL: <https://www.vin.gov.ua/invest/analitika/43323-analitichna-dovidka-pro-sotsialno-ekonomichnyy-rozvytok-vinnytskoyi-oblasti-zasichen-traven-2021-roku-5> (дата звернення: 03.01.2023).
8. Думанська І.Ю. Чинники та передумови впровадження інноваційного процесу в агропромисловому виробництві: аспект фінансування. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 23. С. 168–172.
9. Інновації та АПК: чому за таким союзом майбутнє. URL: <https://mind.ua/publications/20202576-innovaciyi-ta-apk-chomu-za-takim-soyuzom-majbutne> (дата звернення: 03.01.2023).
10. Калетнік Г.М., Козяр Н.О. Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК. *Міжнародний науково-виробничий Журнал «Економіка АПК»*. 2020. № 12 (314). С. 81–89.

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202012081>.

11. Лаврук В.В. Система інноваційного забезпечення сільського господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 14. С. 14–17.

12. Міжуй А.С., Сімченко Н.О. Підходи до оцінювання економічної ефективності інноваційної діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2012. Вип. 6. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/12351/1/2012_4_Mishui.pdf (дата звернення: 03.01.2023).

13. Нестеренко В.Ю., Мороз А.Р., Болотова Т.М. Інновації у сільськогосподарському підприємстві та їх вплив на конкурентоспроможність. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2022. № 1 (28). С. 130–137. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2022.28.130>

14. Нісходовська О.Ю. Інновації як фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємств із вирощування зерна круп'яних культур. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 11. С. 283–287.

15. Погляд у цифрове сьогодення агробізнесу. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichniy-hektar/item/21782-innovatsiina-ahrotekhnika-ta-tekhnologii.html> (дата звернення: 03.01.2023).

16. Правдюк М.В. Економічна оцінка інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1637> (дата звернення: 03.01.2023).

17. Сучасні технології в сільському господарстві. URL: <https://eos.com/uk/blog/suchasni-tekhnologii-v-silskomu-hospodarstvi/> (дата звернення: 03.01.2023).

18. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). Vol. 4. P. 51–66.

References

1. Balabanova, L.V. (2005). *SWOT-analiz – osnova formuvannia marketynhovykh stratehii* [SWOT analysis is the basis for the formation of marketing strategies]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

2. Velychko, O.M. (2013). Osoblyvosti innovatsiinoho rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv [Features of innovative development of agricultural enterprises]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 3. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3386> [in Ukrainian].

3. Honcharuk, I.V., & Tomashuk, I.V. (2022). Resursnyi potentsial silskykh terytorii: stan ta napriamy zmitsnennia [Resource potential of rural areas: state and directions of strengthening]. Vinnytsia: TOV «Tvory» [in Ukrainian].

4. Hurochkina, V.V. (2015). Innovatsiyni potentsial pidpriemstva: sutnist ta systema zakhystu [Innovative potential of the enterprise: essence and system of protection]. *Ekonomika: realii chasu – Economy: realities of time*, 5 (21), 51–57 [in Ukrainian].

5. Dashchenko, N.M. (2020). Vprovadzhennia modeli vidkrytykh innovatsii dlia pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv [Implementation of the open innovation model to increase the competitiveness of enterprises]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of the systemic approach in economics*, 3(77)-1, 105–110 [in Ukrainian].

6. Dorosh-Kyzym, M.M., Dadak, O.O., & Hachek, T.S. (2017). Innovatsii v aharnomu sektori Ukrainy v konteksti rozvytku yevropeiskoi ekonomiky intehtatsii [Innovations in the agricultural sector of Ukraine in the context of the development of the European integration economy]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S.Z. Hzhyskoho. Seriiia «Ekonomichni nauky» – Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S.Z. Gzytsky Series «Economic Sciences»*, 19 (81), 123–128 [in Ukrainian].

7. Dovidka pro sotsialno-ekonomichni rozvytok Vinnytskoi oblasti sichen-hruden 2021 roku [Information on the socio-economic development of the Vinnytsia region in January-December 2021]. *vin.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.vin.gov.ua/invest/analitika/43323-analitychna-dovidka-pro-sotsialno-ekonomichnyy-rozvytok-vinnytskoyi-oblasti-za-sichen-traven-2021-roku-5> [in Ukrainian].

8. Dumanska, I.Iu. (2017). Chynnyky ta peredumovy vprovadzhennia innovatsiinoho protsesu v ahropromyslovomu vyrobnytstvi: aspekt finansuvannia [Factors and prerequisites for the implementation of an innovative process in agro-industrial production: the aspect of financing]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 23, 168–172 [in Ukrainian].

9. Innovatsii ta APK: chomu za takim soiuzom maibutnie [Innovation and agro-industrial complex: why the future lies behind such a union]. *mind.ua*. Retrieved from: <https://mind.ua/publications/20202576-innovatsii-ta-apk-chomu-za-takim-soiuzom-maibutne> [in Ukrainian].

10. Kaletnik, H.M., & Koziar, N.O. (2020). Stratehichni pidkhody do investuvannia aharnoho sektoru Ukrainy v suchasnykh umovakh rozvytku APK [Strategic approaches to investing in the agricultural sector of Ukraine in the modern conditions of the development of the agricultural sector]. *Mizhnarodnyi naukovo-vyrobnychyi Zhurnal «Ekonomika APK» – International Scientific and Production Journal «Economy of agro-industrial complex»*, 12 (314), 81–89 DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202012081> [in Ukrainian].

11. Lavruk, V.V. (2010). Systema innovatsiinoho zabezpechennia silskoho hospodarstva [The system of innovative provision of agriculture]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 14, 14–17 [in Ukrainian].

12. Mizhui, A.S., & Simchenko, N.O. (2012). Pidkhody do otsiniuvannia ekonomichnoi efektyvnosti innovatsiinnoi diialnosti pidpriemstva [Approaches to evaluating the economic efficiency of innovative activity of the enterprise]. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia – Actual problems of economy and management*, 6. Retrieved from: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/12351/1/2012_4_Mishui.pdf [in Ukrainian].

13. Nesterenko, V.Iu., Moroz, A.R., & Bolotova, T.M. (2022). Innovatsii u silskohospodarskomu pidpriemnytstvi ta yikh vplyv na konkurentospromozhnist [Innovations in agricultural entrepreneurship and their impact on competitiveness]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva – Problems and prospects of entrepreneurship development*, 1 (28), 130–137. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2022.28.130> [in Ukrainian].

14. Niskhodovska, O.Iu. (2017). Innovatsii yak faktor zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv iz vyroshchuvannia zerna krupianykh kultur [Innovations as a factor in ensuring the competitiveness of grain growing enterprises]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 11, 283–287 [in Ukrainian].

15. Pohliad u tsyfrove sohodennia ahrobiznesu [A look into the digital present of agribusiness]. *agro-business.com.ua*. Retrieved from: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/21782-innovatsiina-ahrotekhnika-ta-tekhnologii.html> [in Ukrainian].

16. Pravdiuk, M.V. (2012). Ekonomichna otsinka innovatsiinoi diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Economic assessment of innovative activity of agricultural enterprises]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 12. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1637> [in Ukrainian].

17. Suchasni tekhnologii v silskomu hospodarstvi [Modern technologies in agriculture]. *eos.com*. Retrieved from: <https://eos.com/uk/blog/suchasni-tekhnologii-v-silskomu-hospodarstvi/> [in Ukrainian].

18. Tomashuk, I.V., & Tomashuk, I.O. (2021). Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*, 3 (90), 4, 51–66. [in English].

Відомості про авторів

ГОНЧАРУК Інна Вікторівна – доктор економічних наук, професор кафедри економіки та підприємницької діяльності, проректор з науково-педагогічної, наукової та інноваційної діяльності, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: vnaunauka2021@gmail.com).

ТОМАШУК Інна Вікторівна – доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: tomashuk.inna@ukr.net).

HONCHARUK Inna – Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical, Scientific and Innovative Activities, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: vnaunauka2021@gmail.com).

TOMASHUK Inna – PhD of Economics, Senior Lecturer of the Department of Economics and Entrepreneurship, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: tomashuk.inna@ukr.net).